

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

УДК 378.147

DOI: 10.30977/BUL.2219-5548.2022.99.0.159

НАВИЧКИ ЯК КІНЦЕВА МЕТА ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ПЕРЕКЛАДАННЯ

Понікаровська С. В.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

***Анотація.** У статті розглядається можливість підготовки студента до перекладання різноманітних типів текстів, а також усного та реферативного виду цього процесу. Аналізуються механізми перекладання та доцільність їх використання у різноманітних ситуаціях, типи помилок у процесі перекладання змісту оригінального тексту та можливості запобігання їм. Запропоновано способи пошуку оптимальних рішень перекладів, аналіз різних варіантів, зокрема перефразування, описовий переклад, калькування. Зазначено щодо необхідності розвитку особистості студентів, оскільки перекладацька компетенція складається з лінгвістичних знань, загальної культурної ерудиції та певних психологічних здібностей.*

***Ключові слова:** переклад, навички, рішення, особистість, сприйняття, оволодіння.*

Вступ

Нові реалії у міжнародних відносинах призводять до того, що збільшується питома вага іноземних мов для світу й України зокрема. Переклад завжди був засобом обміну інформацією та отримання знань про навколишній світ. Усунення кордонів у міжнародному бізнесі та науці забезпечило важливість процесу перекладання, оскільки він є необхідною умовою плідної співпраці. Сучасне суспільство висуває нові вимоги до професійної діяльності майбутнього фахівця, у зв'язку з чим відповідно до суспільних норм змінюються вимоги до практичного оволодіння студентами навичками усного та писемного мовлення та перекладання. На сьогодні опубліковано відносно велику кількість робіт щодо навчання перекладацьким навичкам, але в своїй більшості в вони зосереджені на змісті чи самому процесі перекладацької діяльності, а не на учасниках процесу, які здійснюють важливу функцію в ньому. Те, що відбувається під час перекладання, а не на занятті, є змістом більшості робіт [1].

Аналіз публікацій

Можна виокремити групу авторів, які досліджують проблему інтеграції педагогічних теорій, зокрема перекладознавства, та надають практичні пропозиції щодо організації занять, а саме: А. Бібі Лонсдейл, С. Коліна Гарс, М. Гонсалес Девіс, та ін. О. Бігич, О. Білоус, Л. Черноватий, С. Ніколаєва та ін. у своїх працях досліджують методичні та перекладацькі принципи навчання процесу перекладання.

Процес навчання студентів є сферою, яка потребує подальшого розвитку дослідження в межах методики навчання перекладання. Звичайно, розвиток методики перекладання не є автономним від методики навчання іноземних мов. Вони базуються на однакових лінгвістичних і психологічних парадигмах, проте відрізняються метою та змістом навчання, оскільки, як зазначає Д. Кіралі, перекладання не повністю залежить від умінь і навичок іншомовного мовлення, тому методика навчання перекладання не може бути тотожною методиці навчання іноземних мов [2].

Мета та постановка завдання

Метою статті є аналіз процесу навчання перекладання, аналіз різноманітних механізмів перекладання, труднощів, помилок у процесі перекладання та способів їх запобігання, адже, як зазначають дослідники, курс перекладання спрямований не на надання студентам певних знань, а на визначення певних навичок, тому завдання навчання технології перекладання містить розвиток умінь і навичок перекладача, накопичення перекладацького досвіду різних видів текстів. Зміст навчання перекладання містить і передачу знань, і формування перекладацько-технічних умінь і навичок. Навички є кінцевою метою процесу перекладання.

Навчання різного типу перекладів та навичок, необхідних для їх здійснення

Загалом переклад можна поділити на два основних типи – письмовий і усний. Маючи спільну мету навчання усного та письмового

перекладання, вони здійснюються в абсолютно різних умовах. У процесі роботи письмовий перекладач може на деякий час відкласти текст, може користуватися словниками та іншими посібниками, консультуватися з фахівцями, опрацьовувати і повністю редагувати текст. Усні перекладачі не мають подібних переваг: вони мають миттєво реагувати та відповідати на почуте повідомлення і відразу правильно його перекладати. Отже, студенти мають розуміти механізм і мету кожного виду спілкування. На думку більшості спеціалістів, головне в усному перекладі – оволодіння ситуацією перекладу. У письмовому перекладанні головним є контекст. Коли ми говоримо про усне перекладання, перекладач є посередником, якого зазвичай допускають, щоб допомогти спілкуватися людям, які не розуміють один одного. Його робота є ідеальною тоді, коли ці люди забувають про існування перекладача. Функцією перекладача є підтримувати спілкування. Основні правила усного перекладання мають як лінгвістичний, так і психологічний типи. Крім того, особливі вимоги висуваються до пам'яті, здатності сприймати різні форми усного мовлення, види та манери, особливості вимови, а також уміння чітко та правильно говорити перед аудиторією.

Є певні навички, необхідні як для письмового, так і для усного перекладання. Наприклад, будь-який процес перекладання передбачає можливість переходу з однієї мови на іншу. Проте в усному перекладанні це вміння має бути реалізоване за короткий проміжок часу, має містити елемент автоматизму. Крім того, перекладач має володіти технікою мовлення обома мовами, необхідним активним словниковим запасом, вмінні перефразувати думки, говорити в різних умовах спілкування. Насправді усний перекладач повинен мати навички здійснювати декілька дій одночасно, поєднувати мовні операції (аудіювання та говоріння, читання та говоріння тощо). Звичайно, всі навички взаємопов'язані. Це визначає послідовність викладання. Спочатку варто вивчити типи перекладання, які вимагають більш загальних і менш складних зусиль, потім – більш конкретні види перекладання, наприклад, аудіювання перекладання окремих фраз, перекладання з аркуша, перекладання з послідовним написанням, синхронне перекладання.

Коли ми говоримо про письмовий переклад, ті, хто перекладає, стають основними посередниками, які забезпечують комунікацію та передачу змісту тексту, який може бути

розказаним, коротким або реферованим. Під час читання тексту для перекладання учні мають вибрати спосіб і мовну форму викладу змісту оригінального тексту, використовуючи досвід, уміння та індивідуальну манеру написання. Реферативний переклад, хоч і може бути усним, насправді належить до письмової форми перекладання. Навчання студентів цього виду перекладання є корисним, оскільки такі навички є засобом економії часу під час читання великої кількості друкованих іноземних текстів. В умовах інформаційного потоку, коли читач не встигає фізично сприйняти всю інформацію, що надходить, він може використовувати інформацію як другорядний текст (реферат), який є коротким повідомленням про основний зміст матеріалу іншомовного тексту і дає уявлення про його тему. Основною метою в разі зменшення обсягу інформації є збереження її основного змісту. Оскільки завдання реферату полягає в тому, щоб визначити питання, які висвітлюються в тексті, то перед студентами можна поставити саме таке завдання – знайти головне та записати його. Стиль реферативного перекладу зазвичай довільний, його основна мета – дати читачеві можливість скласти відповідне уявлення про реферативний матеріал, ознайомити його з ним.

Формування перекладацьких навичок перекладання текстів має акцентувати увагу на тому, що текст перекладу є похідним від оригінального тексту. Визначаючи зміст тексту, ми не маємо на увазі, що він міститься безпосередньо в тексті, тобто в поєднанні букв і слів. Зміст тексту – це також ідеї, почуття, асоціації самого цього тексту, тобто зміст тексту також поза текстом – у свідомості тих, хто писав, і в свідомості тих, хто сприймає. Термін «зміст» належить до тексту загалом або до його абзаців, термін «значення» належить до слів або групи слів. Слова мають значення до вживання в тексті, але, залежно від змісту, значення може бути різним.

Під час перекладання тексту перекладач може зіткнутися з різноманітними проблемами. Насамперед це безеквівалентна лексика, тобто слова та словосполучення, що не мають відповідних аналогів як лексичних одиниць. Існує декілька способів вирішення цієї проблеми. Перший – це транслітерація, яка доцільна лише в тому випадку, якщо дійсно немає еквівалента. Немає необхідності використовувати транслітерацію, якщо наявний еквівалент. Прикладом є транслітерація різними мовами слова «user», хоча є слова, що

означають «людина, яка чимось користується», українською «користувач». Це може бути недоліком транслітерації як типу перекладання, тому що слово «user» добре відоме в багатьох культурах, але можуть бути деякі транслітеровані слова, значення яких буде абсолютно незрозумілим для людини, яка читає текст. Вони все ще наявні в мовах через сучасні тенденції. Наприклад, значення фрази українською мовою «лобіювати інтереси» іноді стає незрозумілим для студентів, перш ніж ви поясните їм дієслово лобіювати. Проте транслітерація іноді може бути єдиним способом «перекласти» нееквівалентне слово, оскільки переклад буде менш лаконічним і не більш зрозумілим. Прикладів багато: to like (лайкнути), to share (розшерити), random (рандомний) замість «несподіваний, випадковий», top (топовий), check-in (зачекінитися), shopping, co-working, job offering, project manager, sound design, production, web design, anti-freeze, fool-proof, workshop.

Дуже важливо донести до студентів думку про те, що «переклад треба робити», тобто вони ають докласти максимум зусиль, щоб перекласти текст. Під час роботи з іноземними безеквівалентними реаліями дуже зручними є такі способи, як приблизней або описове перекладання. Наприклад, знаменитий Shephard's pie українською мовою можна перекласти як «картопляна запіканка», що означає «potato casserole» – назва, яка відповідає на запитання про головний інгредієнт страви. Досить часто єдиним способом перекладання складних безеквівалентних слів є описовий переклад, коли студенти мають дати детальний опис якогось безеквівалентного слова, наприклад «Майдан» українською мовою, яке можна транслітерувати як Maidan і визначити як не місце, але подію, що стала переломною в історії України.

Навчитися перекладати тексти означає вивчити типи помилок, які можуть виникнути в процесі. Спотворення або викривлення може дезінформувати читача щодо оригінального змісту. Неточності також можуть дезінформувати, але ступінь шкоди є менш суттєвим. Прагнення зробити оптимальний (найкращий з можливих) варіант перекладу має бути основною метою для кожного перекладача. Відхилення від цього принципу може бути реальною загрозою якості перекладу, оскільки звичка до «наближеного» перекладу може залишитися. На жаль, неможливо визначити алгоритм оптимального перекладу, тому що перекладання складається з багатьох змінних,

тому єдиний спосіб знайти це оптимальне рішення – отримати максимальні навички та знання, які базуються, зокрема, на інтелекті людини та інтуїції. Насправді важко пояснити, що саме є гарним перекладом і чим він відрізняється від перекладу, який також не помилковий, але все ж трохи гірший. Кожен приклад має бути конкретним. Відмінність може полягати в більш точній передачі змісту, більшій наближеності до оригіналу, більш емоційному варіанті, який відповідає загальному змісту тексту або навпаки. Можна пояснити студентам, що вони мають створити кілька варіантів перекладу, перефразуючи його з використанням різноманітних лексико-семантичних засобів. Уміння перефразувати під час перекладання – це спосіб відтворити кілька варіантів вираження однієї думки. Найпростішим прикладом такого антонімічного перекладання є фраза “Any problems?”, яку часто перекладають як «Все гаразд?» (Are you OK?). Звичайно, відповідь “No” буде перекладатися як «Так». Ця ситуація часто заплутує людей, які не володіють англійською – чому людина точно хитає головою «Ні», а перекладач перекладає «Так»?

Звісно, студенти мають остерігатися «фальшивих чи несправжніх друзів» перекладача, найвідоміших лексичних провокаторів [3], наприклад novel, magazine тощо. Алегорії також можуть бути складною частиною. Прикладом є символ пияцтва: у нашій культурі п'яну людину порівнюють із свинею, а в британській – із рибою.

У своїй книзі «Шляхи до перекладу» Дональд Кіралі визначає дев'ять проблем у розвитку практики навчання перекладачів:

1) відсутність системного підходу до навчання перекладання як на педагогічних, так і на перекладацьких засадах;

2) неспроможність педагогіки перекладання використати відповідні досягнення інших дисциплін (соціології, антропології, когнітивної науки та психології) та дослідження сучасного перекладознавства як основи підготовки перекладачів;

3) одновимірний погляд на процес перекладання, що визначається надмірною залежністю від лінгвістичної моделі перекладання та знеціненням соціальних і когнітивних реалій професійного перекладання;

4) неспроможність поєднати граматичну модель навчання перекладу з інтерпретаційною та культурологічною моделями цього процесу;

5) залежність від орієнтованої на викладача ефективності в аудиторії;

6) прийняття і навіть заохочення пасивної функції студентів-перекладачів;

7) неспроможність здійснити емпіричне дослідження процесів перекладання як засіб побудови моделі перекладацької компетентності, на якій може базуватися педагогіка перекладання;

8) нездатність розрізнити складові компетенції перекладача та відрізнити мовні компетенції, якими користуються двомовні особи, від професійних;

9) відсутність критики старих практик і припущень щодо навчальних програм, зокрема корисність, ефективність і методи навчання певної спеціалізованої підготовки перекладачів, наприклад перекладання на іноземну мову.

Ентоні Пім визначив ще десять міфічних проблем [4], які «переслідують» тих, хто навчає перекладачів, а саме:

1. Навчання має бути в університетах.

2. Навчання має охоплювати все, чим займаються перекладачі.

3. Людей варто навчати бути лише перекладачами.

4. Існує один величезний ринок праці для перекладачів.

5. Усі слухачі мають працювати однією мовою.

6. Переклад – це не вивчення мови.

7. Ви перекладаєте, потім інтерпретуєте.

8. Технології нічого не змінили.

9. Технології нам допомагають.

10. Теорії не допомагають стажерам.

Н. Алексєєв детально аналізує кожен з них [5], і ми цілком підтримуємо його думку. Разом зі своїми співавторами він доповнює кожне правило своїми:

1. Не лише університети, але й спеціалізовані курси та наставництво прийняті як спосіб навчання перекладачів.

2. Між академічною та професійною ідеологіями європейських шкіл перекладання все ще триває постійна суперечка, вона ще не вирішена і навряд чи це коли-небудь станеться.

3. Фірми та установи все частіше наймають випускників із технічним ступенем, які також мають чудові мовні знання, а не просто перекладачів.

4. Ситуація далеко не така. Традиційним виходом, який університети пропонують своїм випускникам, які не можуть знайти роботу перекладачів, є поєднання вивчення мови, підготовки перекладача та

педагогічного курсу з перспективою майбутнього працевлаштування викладачами мови чи дослідниками.

5. Європейська практика демонструє, що змішані групи з вивчення англійської та іспанської мов є дуже перспективними, зокрема з огляду на можливості дистанційного навчання.

6. Такий підхід, як і протилежний, може бути досить шкідливим. Крім того, майстерність перекладання абсолютно неможлива без лінгвістичних знань.

7. Як шлях від «простого до складного» ця ідея здається досить актуальною.

8 і 9. Щодо технологій існує два протилежні підходи, і обидва вони можуть бути шкідливими, якщо вони є екстремальними. Номер 8 майже повністю втратив своїх послідовників.

10. Суперечка, яка триває й нині Вдале поєднання теоретичних і практичних занять у межах добре розробленої навчальної програми є позитивним рішенням.

Таким чином, перекладачі повинні володіти не тільки знаннями обох мов перекладання, але й великий обсяг екстралінгвістичних знань, які допоможуть уникнути можливих непорозумінь під час процесу перекладання. Високий рівень визначеності таких компонентів соціокультурної компетентності, як країнознавча (система знань про народ, мова якого вивчається, національний тип, суспільно-державний устрій, досягнення, звичаї та традиції, особливості сучасності), лінгвістичні (знання мовних одиниць, що містять національно-культурну складову семантики, і вміння використовувати їх відповідно до ситуації) і соціолінгвістичні (знання національного мовленнєвого етикету, соціальних норм поведінки) дає можливість адекватного спілкування, зокрема в усній формі. У письмовому перекладанні, крім загальної освіти, потрібні знання реалій культури, якщо ви хочете правильно перекласти абрєвіатури, сучасні або рекламні слогани. Ви навіть можете пропустити іронію чи додатковий зміст між рядками. Крім того, особливістю сучасного перекладання є необхідність поєднання мовної та культурної компетенції з обізнаністю в предметній галузі, розумінням концептуальної основи спеціальності (чи декількох спеціальностей), тобто чітко розуміти зміст тексту щодо реалізації науково-технічного процесу перекладання, який передбачає подолання міждисциплінарних кордонів. Особливість ситуації полягає в тому, що перекладачеві

доводиться долати труднощі в обох мовах, оскільки йому необхідні знання термінології обох мов. Найкращий спосіб подолати труднощі – почати з навчання перекладання на знайомі теми, оскільки це допоможе зосередитися на мовних особливостях. Існує загальний алгоритм перекладання технічних текстів, тому оволодіння перекладом текстів з однієї сфери допоможе визначити компетенцію перекладання наукових текстів загалом. Курси з перекладання науково-технічної літератури, ділової та технічної документації, ознайомлення з інформаційними технологіями перекладання та набуття певних навичок користування спеціальним програмним забезпеченням забезпечать студентам теоретичну та практичну підготовку, а також підготують їх до конкурентоспроможності на вітчизняному ринку праці.

Висновки

Отже, відповідно до вищезазначеного можна дійти висновку, що формування перекладацьких навичок студентів ЗВО – завдання багатопланове. Усне та письмове перекладання (зокрема реферативне) мають як спільні, так і відмінні риси. Механізмів перекладання багато, це сприйняття та аналіз інформації, короткочасна пам'ять, пошук рішень щодо перекладання, аналіз правильності тощо. Існує також багато типів помилок, які допускаються в процесі передачі змісту оригінального тексту, зокрема спотворення, неточності чи нечіткість, тому використовується пошук оптимального варіанта перекладу та оптимального рішення щодо нього, аналіз варіантів перекладу, перефразування, описовий, кальковий або приблизний переклад. Такі труднощі, як фальшиві друзі перекладача, багатозначні слова, безеквівалентна лексика, є особливим викликом, і для студентів існують способи вирішення цих проблем. Також формування компетенції з перекладання наукових текстів в одній сфері є основою для опанування перекладання текстів з інших галузей людської діяльності, оскільки вони мають певний алгоритм, спільний для перекладання спеціальних текстів. Особистість студентів також потребує розвитку, оскільки перекладацька компетенція має, крім загальнокультурної ерудиції та певних психологічних здібностей, містити лінгвістичні знання, які варто розвивати в студентів, і які викладачі мають заохочувати. Попит на перекладачів, які мають знання про міжнародні вимоги до сучасного наукового дискурсу,

постійно зростає, оскільки наша країна перебуває в процесі інтеграції до європейського простору.

Література

1. González Davies M. (2005). *Minding the process, improving the product: Alternatives to traditional translator training. Training for a New Millennium*. Pedagogies for translation and interpreting [edited by M. Tennent]. Amsterdam. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. P. 67–83.
2. Kiraly D. (1995). *Pathways to Translation*. Pedagogy and Process. Kent, Ohio. Kent State University Press. 192 p.
3. Білоус О. М. *Теорія і технологія перекладу*. Курс лекцій: доопрацьований та доповнений навчальний посібник для студентів перекладацьких відділень. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. 200 с.
4. Pym A. (2005). *Training Translators. Ten Recurrent Naiveties. Translating Today*. 2005. 3–6. Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/Anthony-Pym-3/publication/267371008_Training_translators_-_ten_recurrent_naiveties on 10 September 2022.
5. Alexeyev N., Alexeyeva I., Sinyova T. 2021. *Training translators and interpreters in Ukraine: modern challenges*. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Сер. Філологія. С. 8–14.

References

1. González Davies M. (2005). *Minding the process, improving the product: Alternatives to traditional translator training. Training for a New Millennium*. Pedagogies for translation and interpreting [edited by M. Tennent]. Amsterdam. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. P. 67–83.
2. Kiraly D. (1995). *Pathways to Translation*. Pedagogy and Process. Kent, Ohio. Kent State University Press. 192 p.
3. Bilous O.M. (2013). *Teoriia i tehnologiia perekladu*. Kurs lektsiy: doopratsovanyi ta dopovnenyi. Navchalnyi posibnyk dlia studentiv perekladatskykh viddilen [Theory and technology of translations. Course of lectures: supplemented and modified]. Kirovograd. 200 p. [in Ukrainian].
4. Pym A. (2005). *Training Translators. Ten Recurrent Naiveties. Translating Today*. 2005. 3–6. Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/Anthony-Pym-3/publication/267371008_Training_translators_-_ten_recurrent_naiveties on 10 September 2022.
5. Alexeyev N., Alexeyeva I., Sinyova T. (2021). *Training translators and interpreters in Ukraine: modern challenges*. Vcheni zapysky T. I. Vernadskoho TNU. Series: Philological science. Journalism. Volume 32 (71). № 2. Ч. 2. P. 8–14.

Понікаровська Світлана Володимирівна, ст. викладач кафедри іноземних мов, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, вул. Ярослава Мудрого, 25, Харків, 61002, Україна, +380677825250, ponikarovska@gmail.com.

Skills as an objective point of teaching translation

Abstract. Problem. The article deals with the issue of formation of university students' translation skills. Such types of translation as oral interpretation, written translation and abstract translation are considered in their difference. The mechanisms of translation are described including perception and analysis of information, short-term storage memory, search for translation solutions, assessment of the correctness etc. The article considers the mistakes in the process of conveying the meaning of the original text like distortions, inaccuracies or indistinctness as well as searching for optimal version of translation and finding the optimal translation solution, analysis of translation options, paraphrasing as a way to an optimal translation solution, possibility of descriptive, tracing or approximate translation. The article analyses such difficulties as fake friends of the translator, polysemantic words, non-equivalent vocabulary and the ways for the students to deal with them. It also emphasizes the increasing demand for translators who have knowledge about international requirements for modern scientific discourse as our country is in the process of integrating in the European space including scientific one, which presupposes participation in symposiums, conferences, writing articles in foreign languages. **Methodology.** The purpose and specificity of

the study determined the use of the method of description with elements of comparative analysis for a comprehensive coverage of the issue. **Results.** Learning written translation using authentic material is no problem nowadays. The article showed the cornerstones of the translation teaching process. **Originality.** The article goes into specific features that can appear even in familiar topics, which removes certain difficulties in understanding the meaning and gives possibility to concentrate on the linguistic aspect of translation. Formation of competence in translation of scientific texts is a good basis for mastering the translation of the texts from the other industries and spheres of human activity since they have a certain algorithm common for translation of special texts. The article also underlines the necessity of developing the personality of students as the translation competence includes linguistic knowledge together with general cultural erudition and certain psychological abilities which should be developed in students and encouraged by teachers. **Practical value.** Certain issues in the article can help the teachers organize the process of translation teaching in the class and as an individual students' work.

Key words: translation, skills, solutions, personality, vocabulary, mastering.

Svitlana Ponikarovska, Asst. Prof., Department of Foreign Languages, Kharkiv National Automobile and Highway University, 25, Yaroslav Mudry Str., Kharkiv, 61002, Ukraine, +380677825250, ponikarovska@gmail.com.
